

“ЖЕЙН ЭЙР” РОМАНИДА МАДАНИЙ КОНТЕКСТГА АСОСЛАНГАН МЕТАФОРИК ТУЗИЛМАЛАР

Улугова Шохида Шохруховна
СамДЧТИ катта ўқитувчиси

Аннотация.

Мақолада Шарлот Бронте қаламига мансуб “Жейн Эйр” романида маданий контекстга асосланган метафорик тузилмаларнинг мазмун моҳияти ҳақида баён этилган. “Севги”, “диний ақидалар”, “предмет ва ўзлик” каби концептуал метафоралардан мисоллар келтирилган.

Калит сўзлар:

фрейм, концептуал метафора, миллий-маданий хусусиятлар, фикр, мазмун, маданий контекст, метафорик тузилма.

Маданиятнинг жамоавий хусусиятга эга эканлиги бошқа муаллифлар таърифида ҳам таъкидланади: “маданият бу – онгнинг жамоавий дастурланишидир ва шу дастур асосида бир гуруҳга оид одамлар бошқаларидан фарқланади” (Хофстеде 2014: 10).

Тадқиқотчилар тил ва нутқ тизимларининг миллий-маданий хусусиятлари ҳақида гапираётиб, маданий жиҳатга эга ахборот тил системасининг барча сатҳларига хос бўлиб, маданий сема, маданий концепт ва маданий коннотатив бўёқ кабилар кўринишида намоён бўлишини қайд этадилар (Тер-Минасова 2000)

О.Г. Дубровскаянинг наздида, матн мундарижасидаги маданий ахборотни фрейм таҳлили татбиқида аниқлаш мумкин. Бундай таҳлил давомида дискурсив фаолият жараёнида шаклландиган ҳамда матнларда қайта яратилиши мумкин бўлган “ментал дастурлар” қаторини ажратиш муҳимдир (Дубровская 2011: 80).

“Жейн Эйр” романи матнида маданий контекстга асосланган метафорик тузилмалар ҳам топилиб туради:

But as matters really stood, to watch Miss Ingram’s efforts at fascinating Mr. Rochester, to witness their repeated failure—herself unconscious that they did fail; vainly fancying that each shaft launched hit the mark, and infatuatedly pluming herself on success, when her pride and self-complacency repelled further and further what she wished to allure—to witness this, was to be at once under ceaseless excitation and ruthless restraint.

Because, when she failed, I saw how she might have succeeded. Arrows that continually glanced off from Mr. Rochester’s breast and fell harmless at his feet, might, I knew, if shot by a surer hand, have quivered keen in his proud heart— have called love into his stern eye, and softness into his sardonic face; or, better still, without weapons a silent conquest might have been won (Chapter 18, 175).

Бу ерда ривожлантирилаётган концептуал метафора, албатта, LOVE IS WAR ва бу “shot”, “weapons”, “conquest”, “won” каби кўрсаткичларга эга. Айтиш жоизки, семантик таянч вазифасини ўтаётган “севги” (love) тушунчасининг ўзи киноя мазмунини олади. Ушбу парчада Жейннинг фикри баён қилинмоқда ва бу фикр унда мисс Ингрэм ҳар қандай усулда Рочестерни йўлдан оғдириш ҳамда унинг муҳаббатига сазовор бўлиш мақсадидаги ҳаракатларини кузатиш жараёнида пайдо бўлади. Мазкур ҳолат ҳақидаги фикрни ифодалаш учун “Купидоннинг олтин найзаси” (Cupid’s golden arrow) метафорик фреймига мурожаат қилинмоқда. Юнон мифологиясига кўра, Купидон – Меркурий ва Венеранинг ўғли, севги худоси. У, мифологик талкинга кўра, қаҳрли камон ва найза билан қуролланган қанотли бола тасвирига эга. Қўлидаги қуроллари худолар ва инсонларга йўналтирилган бўлиб, улар воситасида муҳаббат уйғотиш мажбуриятини англатади (Zimmerman 1980: 76).

Маданий контекстни, мифологиядан ташқари, диний ақидалар ҳам ташкил қилади. Бинобарин, ғарбий халқлар жамиятида христиан дини муҳим ролни ўтайди ҳамда кўпинча метафорик тузилмалар учун концептуал манба вазифасини бажаради:

The wondrous shock of feeling had come like the earthquake which shook the foundations of Paul and Silas's prison; it had opened the doors of the soul's cell and loosed its bands—it had wakened it out of its sleep, whence it sprang trembling, listening, aghast; then vibrated thrice a cry on my startled ear, and in my quaking heart and through my spirit, which neither feared nor shook, but exulted as if in joy over the success of one effort it had been privileged to make, independent of the cumbrous body (Chapter 36, 405).

Рочестернинг “Жейн, Жейн, Жейн!” деган кичкириғи унинг (Жейннинг) кулоғига тинимсиз, хатто у ўттиз олти соатлик йўлда бўлганида ҳам, эшитилиб турибди. Бу воқеа Жейннинг Рочестерга турмушга чиқиш ҳақидаги истағи С. Жоннинг шу кабилдаги таклифи таъсирида бироз пасайган пайтда содир бўлмоқда. Лекин у бир тўхтама келганича йўқ ва худодан мадад сўраб, ишонч ҳосил қилишга ҳаракат қилмоқда. У Яратганга мурожаат қилмоқда: “Мен чин қалбимдан, жўшқин ният ила “фақат ва фақат тўғри йўлдан бормоқчиман. Оллохдан менга йўл кўрсатишни ёлвориб сўрайман” (*I sincerely, deeply, fervently longed to do what was right; and only that. “Show me, show me the path!” I entreated of Heaven (Chapter 35, 403).* Рочестернинг сеҳрли овозини эшитгандан сўнг Жейн унинг илтимосини эшитганига ишонч туғдирмоқда ва Рочестерга бўлган муҳаббатига илохий кучлар гувоҳ эканлигидан хабар топмоқда.

Павел ва Силас ҳақидаги ҳикоя муқаддас китобдан олинган. Бу шахслар ва миссионерлар гуруҳи Македонияга етиб келишиб, бир неча вақт Филиппи номли жойда дин тарқатиш мақсадида умргузаронлик қилишади. Баъзи одамларга бу хуш келмайди ва уларни қамокка ташлайдилар. Қамокда уларга азоб беришади ва уларни занжирбанд қилишиб, аянчсиз калтаклайдилар. Ҳарҳолда, Павел ва Силас ҳеч қачон умидсизликланмасдан Яратганга сажда қилишиб, диний кўшиқларни куйлайдилар.

Ушбу вазиятда вокеланаётган яна бир концептуал метафора SUBJECT-SELF бўлиб, унда гавда ва юрак муносабати акс топади. Оламнинг бу хилдаги концептуаллашувида “гавда” предмет (subject) вазифасини бажаради ҳамда идиш кўринишидаги бу предмет ичига “self” (“ўзи”) хизматидаги юрак камалган. Маълум диний фалсафий, психологик талқинларга биноан, юрак инсоннинг моддий кўринишга эга бўлмаган аъзосидир. Юрак (қалб) онг, руҳият каби ўз-ўзидан фаолият кўрсата олади. Албатта, инсондан ўзини ёки ўзлигини назорат қилиш талаб қилинади, бироқ инглиз маданиятида бундай назоратнинг йўқлиги ҳам ижобий баҳоланади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Дубровская. О.Г. К методике и приёмам описания культурологической маркированности дискурса (опыт фреймового анализа) // Вестник Московского университета. Серия 19: Межкультурная коммуникация, 2011. №3. – С.76-85.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 2000.
3. Хофстеде Г. Модель Хофстеде в контексте: параметры количественной характеристики культур//Язык коммуникация и социальная среда. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 2014. – С. 9-50.
4. Zimmerman J. Dictionary of Classical Mythology. – Toronto: Batam Books, 1980. – 300p.